

Round Table 'Energietransitie op de campus'

UNIVERSITEITEN EN HOGESCHOLEN MOETEN VOORTOUW NEMEN BIJ ENERGIETRANSITIE

Universiteiten en hogescholen moeten het voortouw nemen bij de energietransitie. Dat was de gezamenlijke oproep van de deelnemers aan de Round Table van Campus Day over 'Energietransitie op de campus'.

ENERGIETRANSITIE VU CAMPUS

Voordat de discussie startte hielden Michelle Ham en Rooske Gaal een presentatie, 'Wat is de energietransitie voor gebied en gebouwen op de campus?' met als case het energietransitieplan van de VU Campus. De presentatoren legden uit dat voor dit voorbeeld was gekozen omdat het laat zien hoe contextafhankelijk een energietransitie kan zijn. Ze vertelden dat de beide gebruikers van de campus, VU en VUmc, weliswaar allebei afzonderlijk een routekaart hadden opgesteld, maar dat ze op gebiedsniveau een gezamenlijke opgave hebben omdat ze ook een gezamenlijke energiecentrale hebben. Vervolgens schetsten ze de drie delen van het speelveld: *het gebruik, het gebouw* (het deel waar de routekaart met name van toepassing is) en *het gebied*. Uiteindelijk leidde de samenwerking tot een

actualisatie van het Energie Master Plan (EMP) met een gezamenlijke duurzaamheidsambitie. Die ambitie omvatte onder meer de wettelijke verplichting om te voldoen aan de CO₂-reductie in 2030 en 2050 en de voorgestelde energie-eindnorm van 70 kWh per vierkante meter gebruiksoveroppervlak voor hogescholen en universiteiten die aanstaande is. In het EMP is ook de gehele energiebehoefte in 2040 in kaart gebracht, uitgedrukt in kilowattuur (kWh), en is gekeken hoe in de toekomst het beste kan worden voorzien in die behoefte en welke stappen – onder meer in de energietransitie naar een gasloze campus, maar ook bij het inspelen op de veranderende energiebehoefte – daarvoor nu moeten worden genomen. Een belangrijke uitdaging daarbij is, zo schetsten Ham en Gaal, om de organisatie mee te krijgen. Inmiddels zijn begin 2021 de gasturbines uitgezet en wordt gewerkt aan de volgende uitdaging, een gasloze warmtevoorziening voor de gebouwen. Daarbij is het belangrijk om niet sec naar de installaties te kijken, maar om gebied en gebouw bij elkaar te nemen.

TEKST Peter Bekkering

TECHNISCHE OPGAVE

Aansluitend op de presentatie vroeg moderator Wim Kooyman de deelnemers om hun voornaamste technische opgave bij de energietransitie op de campus en de uitdagingen daarbij te schetsen. Andy van den Dobbelen, sinds 1 januari 2021 Coördinator Duurzaamheid bij TU Delft, trapt af. "Waar wij het meest mee worstelen is dat er een aantal jaren geleden vanuit Campus & Real Estate een *campusstrategie* voor TU Delft is opgesteld. Die strategie was ingestoken vanuit oud financieel denken. Gebouwen die relatief veel onderhoud vroegen en die een lastige renovatie-

DE DEELNEMERS

- ROWAN BOETERS, PROGRAMMAMANAGER DUURZAAMHEID BIJ DE HOGESCHOOL VAN AMSTERDAM EN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM
- ANDY VAN DEN DOBBELSTEEN, HOGLERAAR CLIMATE DESIGN & SUSTAINABILITY EN COÖRDINATOR DUURZAAMHEID BIJ DE TU DELFT
- ERIK DUIKER, HOOFD HUISVESTING EN BEHEER BIJ DE AMSTERDAMSE HOGESCHOOL VOOR DE KUNSTEN
- KOEN FLEUREN, HOOFD CAMPUS DEVELOPMENT RABBOUD UNIVERSITY
- ROOSKE GAAL, ENERGY-COÖRDINATOR BIJ COÖRDINATIECENTRUM ENERGIE VAN VRIJE UNIVERSITEIT EN VUMC
- MICHELLE HAM, CONSULTANT ASSET MANAGEMENT BIJ ROYAL HASKONINGDHV
- MARCEL LANGEVELD, ADVISEUR DUURZAAMHEID/ENERGIECOÖRDINATOR BIJ HOGESCHOOL ROTTERDAM
- MICHEL LEENDERS, DIRECTEUR VASTGOED VAN LEIDEN UNIVERSITY
- IVAR MAAS, LEAD SUSTAINABLE VAN DE VRIJE UNIVERSITEIT
- JACKIE DE VRIES, DIRECTEUR EN SENIOR ADVISEUR BIJ AESTATE

uitdaging om de elektriciteitsvraag op hetzelfde niveau te houden of misschien een beetje lager." Marcel Langeveld, die in Rotterdam vooral te maken heeft met stadsverwarming, onderschreef de woorden van Leenders: "Compensatie met zonnepanelen is met veel hoogbouw maar beperkt mogelijk, dus moet de focus vooral op zo weinig mogelijk gebruiken. Gebouwbonden energieneutraal bij bestaande bouw zal waarschijnlijk niet lukken, maar we streven wel naar gebouwgebonden energieneutraal bij nieuwbouw. Ook de energie-eindnorm is gezien de technische mogelijkheden op termijn zeker haalbaar. De bottlenecks daarbij zullen eerder de financiën en de organisatie zijn."

opgave hadden moesten worden afgestoten en vervangen door duurzame nieuwbouw op Campus Zuid. Dat is CO₂-technisch slecht, want de benodigde materialen voor nieuwbouw zorgen voor meer CO₂-uitstoot dan de besparing die je haalt door gebouwen duurzaam neer te zetten. Vandaar dat we nu vooral kijken hoe we die campusstrategie kunnen ombuigen." Ook de planning is aangepast: "Wij hebben als doel om in 2030 CO₂-neutraal, circulair en klimaatadaptief te zijn. Omdat die doelen in de vastgoedstrategie eerst verder weg lagen, willen we een aantal projecten, met name de renovatie van grote faculteitsgebouwen, naar voren halen." Van den Dobbelen hoopt ook snel aan de gang te kunnen gaan met geothermie: "Als de subsidie daarvoor in 2022 wordt verstrekt, hebben we al in 2025 een klimaatneutrale warmtevoorziening op de campus."

elektriciteitsvraag toenemen en compensatie daarvan door zonnepanelen omvat maximaal vijf tot tien procent. Daarom moet het leeuwendel komen van centrale verduurzaming door het Rijk, dat heeft beloofd dat in 2030 driekwart van de elektriciteit in Nederland duurzaam wordt opgewekt. Natuurlijk is ondertussen alles wat je als organisatie zelf kunt doen aan elektriciteitsbezuiniging meegenomen, maar dat blijft bij gebruikers en apparaten lastig. Het wordt al een hele

Rooske Gaal:
We benadrukken steeds dat we dit samen moeten aanpakken in een integrale aanpak.



BIJ UNIVERSITEITEN EN HOGESCHOLEN STAAT HET ONDERWERP DUURZAAMHEID STEEDS MEER OP DE AGENDA VAN BESTUURDERS EN DAARMEE OOK BINNEN DE UITVOERENDE AFDELINGEN. VANUIT DIVERSE BELANGHEBBENDEN WORDT EEN HOOG AMBITIENIVEAU OP DUURZAAMHEID GEËIST. OM DEZE AMBITIES TE REALISEREN HEBBEN VEEL UNIVERSITEITEN EN HOGESCHOLEN EEN ROUTEKAART ENERGIETRANSITIE ONTWIKKELD OF IS DEZE IN ONTWIKKELING. DEZE VORMT DE LEIDRAAD BIJ BESLUITVORMING OVER INVESTERINGEN IN DE VASTGOEDPORTEFEUILLE, MAAR LAAT OOK DE

UITDAGINGEN ZIEN: **HOE NEEM JE IN DEZE CONTEXT VERSTANDIGE BESLISSINGEN?** LANGJARIG SCENARIODENKEN, HET KOPPELEN VAN DE VASTGOEDSTRATEGIE AAN DE VERDUURZAMINGSROUTE EN HET GENEREREN VAN INZICHT IN DE KOSTEN EN BATEN VAN VERDUURZAMINGSOPTIES GEDURENDE DE HELE LEVENSDUUR LIGGEN HIERAAN TEN GRONDSLAG. OMDAT UNIVERSITEITEN EN HOGESCHOLEN OP DIT VLAK VAN ELKAAR KUNNEN LEREN, ORGANISEERDE CAMPUS DAY DE ROUND TABLE 'ENERGIETRANSITIE OP DE CAMPUS'.

BOTTLENECKS

In Leiden is geothermie niet mogelijk en wordt vooral ingezet op WKO's, vertelde Michel Leenders. Hij zag een aantal overeenkomsten tussen de uitdagingen voor universiteiten en hogescholen: "Het aardgas eruit lukt wel, via geothermie, WKO's of een verduurzaamde stadsverwarming. Tegelijkertijd zal echter de

Michelle Ham:
Ik verwacht dat we het komend jaar flinke stappen gaan zetten, omdat de planvorming bij de meeste instellingen wel af is.

Rowan Boeters zag in Amsterdam in de techniek nog wel degelijk een uitdaging: "Dan heb ik het over het beschikbaar elektrisch vermogen in de toekomst. Omdat mede dankzij het gasloos worden en beperkingen voor bouwkundige ingrepen in monumentaal vastgoed de verwachting is dat elektraverbruik zal gaan toenemen bij all-electric oplossingen. Een andere uitdaging zal naar verwachting de hoeveelheid beschikbare bodemenergie in de ondergrond zijn, omdat je die met allerlei

buurtbewoners zult moeten delen als je kijkt naar de transitievisie op warmte van de gemeente Amsterdam. De uitdaging is dus de samenwerking: hoe organiseer je die met andere grote spelers (of misschien wel met woningen) in een omgeving?"

VAN GEBOUWDE DENKEN NAAR CAMPUSDENKEN

In Nijmegen bij Radboud University is al een tijdje de omslag bezig van gebouwdedenken naar campusdenken, vertelde Koen Fleuren. Daarbij worden WKO's en bovengrondse warmte- en koudeuitwisseling tussen gebouwen ingezet. "We zien dat in die aanpak oudere en minder goed geïsoleerde gebouwen met een ander energieprofiel goed te combineren zijn met ons laatste energieneutrale gebouw, het Maria Montessorigebouw. Dit gebouw heeft bijvoorbeeld vanaf ongeveer zeven graden koeling nodig terwijl andere gebouwen dan flink verwarmd moeten worden. Inmiddels is besloten ons net te koppelen aan het Radboudumc en we zijn voor de toekomst ook aan het zoeken naar slimme uitwisselingen met partners op de campus of net daarbuiten." Ook in Nijmegen wordt gekeken naar de mogelijkheden van zelf opwekken van elektriciteit. "We hebben ook in Nijmegen weinig dakoppervlak, maar we denken aan pilots met gevels. De opwekkant blijft echter een grote vraag. Op dit moment kopen we elektriciteit zo in dat hiervoor additionele projecten worden gerealiseerd, zoals windmolens in Groningen."

Andy van den Dobbelsteen: Ik vind dat wij als universiteiten het goede voorbeeld moeten geven en niet op de minimale landelijke normen moeten gaan zitten.



GROTE CAMPUSSEN EN INDIVIDUELE GEBOUWEN

Jackie de Vries wees erop dat er bij deze energietransitie-uitdaging een verschil zit tussen de 'grote campus-jongens' en de kleine opdrachtgevers met een individueel gebouwtje. "Die laatste groep wil wel, maar kan bijvoorbeeld niet het ene gebouw met het andere uitwisselen. Dus kom je voor hen bij een enkelvoudige technische oplossing zoals een andere ketel of warmtepomp of aansluiten bij de stadsverwarming."

Een van die 'kleinere spelers' is de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Erik Duiker: "Wij hebben geen campus, wel een aantal locaties in de Amsterdamse binnenstad. Dat betekent dat je zaken zelf moet bedenken en steeds moet zoeken hoe je de investering in de energietransitie gaat betalen. Daarbij lopen we ook tegen het gebrek aan kennis en strategie hierover bij de gemeente aan. We proberen wel samenwerking te zoeken met de Hogeschool van Amsterdam en de Universiteit van Amsterdam, maar dat blijft lastig. Ook omdat je eerst moet bepalen waar je je in 2030 op gaat richten: op de energie-eindnorm of op een CO₂-reductie en is die laatste 49 of toch 55 procent?"

Michelle Ham pakte dat laatste punt op: "Ik kan me goed voorstellen dat dat veel is, want je hebt de CO₂-reductie in 2030 en 2050, de energie-eindnorm maar ook bijvoorbeeld nog de verplichting dat kantoorgebouwen op 1 januari 2023 minimaal het energielabel C moeten hebben. Daarmee maken we de energietransitieopgave nog complexer dan hij al is."

VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN

Van den Dobbelsteen haakte in op de opmerking van Leenders: "Ik wil graag een onderscheid maken tussen landelijke normen en onze verantwoordelijkheid als universiteiten. Ik vind dat wij als universiteiten het goede voorbeeld moeten geven en niet op de landelijke normen moeten gaan zitten, want die normen zijn minimaal. Door dat goede voorbeeld kunnen we het pad plaveien voor energietransities van

ook de burens te betrekken. Die samenwerking is ook het prettige aan de setting van deze Round Table: duurzaamheidscoördinatoren zijn namelijk toch vaak eenlingen in grote onderwijsorganisaties en er is weinig georganiseerd overkoepelend overleg."

GEHELE VERDUURZAMING VAN CAMPUS

Van den Dobbelsteen ging vervolgens in op het concept-actieplan voor de gehele verduurzaming van de campus van de TU Delft dat hij voor de zomer van 2021 opstelde. "Daarvan is CO₂-neutraliteit slechts een onderdeel. Bovendien richt het zich op meer dan het gebouw en het energiesysteem. Zo kijken we ook naar zaken als mobiliteit, voedsel en afvalbeheer. Het geheel is complex, want het bevat zowel de renovaties van verschillende gebouwen als de omzetting van het energiesysteem als de aanpassing van ons reisbeleid. Daarom neem ik alles op in een routekaart richting 2030,



Marcel Langeveld: De energie-eindnorm is gezien de technische mogelijkheden op termijn zeker haalbaar.

andere organisaties op andere plekken. Bovendien hebben we de luxepositie dat we als universiteiten op onze campussen zaken kunnen testen. En wij als TU Delft hebben de lat – in 2030 CO₂-neutraal, circulair en klimaatadaptief – ook bewust zo hoog gelegd, omdat we zo kunnen testen wat er überhaupt mogelijk is." De opmerkingen van Van den Dobbelsteen over de landelijke normen waren Langeveld uit het hart gegrepen: "Als je alleen aan de landelijke normen voldoet heb je geen ambitie." Om die ambities toch te realiseren, moet je ook creatief zijn. Langeveld: "Net als Duiker heb ik geen campus, maar losse panden in de stad. Daarom probeer ik bijvoorbeeld bij WKO-trajecten



Rowan Boeters: De uitdaging is: hoe organiseer je de samenwerking met andere grote spelers (of misschien wel met woningen) in een omgeving?



waarbij stapsgewijs steeds een aantal zaken wegvallen. Daarbij is al duidelijk dat ook in 2030 nog altijd CO₂-uitstoot zal plaatsvinden, maar ik stel voor dat we dat compenseren met bosaanplant. De TU Delft meet inmiddels al jaarlijks de CO₂-footprint en neemt die op in CO₂-boekhoudrapporten zodat de voortgang kan worden gemonitord." Fleuren haakte daarop in: "Bij die voortgang is besparen toch vaak stap 1. Vandaar dat we als Radboud daar de laatste jaren fors op hebben ingezet. En dat levert verrassende inzichten op. Bij ons Maria Montessorigebouw bijvoorbeeld blijken ICT-systemen zoals serverkasten enorme energieslurpers te zijn. Terwijl wij zelf eerder dachten aan ventilatie als de grootste boosdoener." Fleuren zag de campussen ook als profiel en deed daarom een oproep: "Laten we onze ervaringen en best practices gestructureerd delen met elkaar en met de buitenwereld."

Boeters beschreef hoe de 2030 doelstelling in Amsterdam bij de HVA en de UVA wordt opgepakt. "Omdat de CO₂-reductie voor elektriciteitsconsumptie al fors daalt, zet dat geen druk meer op de ketel. Daarom hebben we gekozen voor een routekaart waarbij we sturen op het Parisproof zijn. Hierbij wordt naast gebouwgebonden verbruik ook het gebruikersgebonden verbruik meegenomen. Dit maakt ons minder afhankelijk van marktontwikkelingen en zorgt dat we een doelstelling hebben waar we zelf op kunnen sturen. Dat is overigens wel een forse ambitie met een sciencepark met veel labomgevingen."



Michel Leenders: Alles wat je als organisatie zelf kunt doen aan elektriciteitsbezuiniging is meegenomen, maar dat blijft bij gebruikers en apparaten lastig.

BESLUITVORMING EN IMPLEMENTATIE

Het eerste deel van de Round Table leverde de nodige uitdagingen op, zoals het simpeler maken van het normensysteem, de zoektocht naar financiering en het vormgeven van samenwerking. In het tweede deel kwam een andere uitdaging bij de energietransitie op de campus aan bod: het werken aan besluitvorming en implementatie. Daarbij speelt ook de businesscase een belangrijke rol. Volgens Van den Dobbelsteen hangt zo'n businesscase heel erg af van de manier waarop je rekent. "Wij zijn zowel bezig met de omschakeling naar Total Cost of Ownership (TCO) als met een interne CO₂-prijs. Die laatste hebben we vastgesteld op 150 euro per ton CO₂. Als je dat doet, worden de afwegingen – bijvoorbeeld bij tenders met meerdere leveranciers en bij de keuze tussen renovatie en nieuwbouw, maar ook als interne CO₂-tax voor vliegverkeer – al heel anders, omdat je een businesscase hebt waarin je duurzaamheid al hebt laten meewegen. Tegelijkertijd betekent dat vaak wel meerinvesteringen. Ons College van Bestuur is gelukkig bereid om die te doen, zeker als we die investeringen koppelen aan innovatief onderzoek en onderwijsdoeleinden. Om nog verder draagvlak te krijgen voor de energietransitie hebben we vanaf het begin zoveel mogelijk partijen erbij betrokken, van ondersteunende diensten en faculteiten. Nu hebben we een groep van zo'n 100 mensen die in teams allerlei aspecten aanpakken en helpen ons conceptactieplan verder uit te werken. Uiteindelijk moet dit leiden tot een definitief actieplan, dat we voor kerst willen aanbieden aan het College van Bestuur."

De interne CO₂-prijs triggerde verschillende deelnemers. Zoals Fleuren: "Ook bij het Radboud wordt vaak om de businesscase gevraagd. Inmiddels hebben we alle maatregelen die zich met de reguliere reken-

methoden binnen een acceptabele tijd terugverdienen al genomen of gepland staan. Om die reden is besloten om met true pricing (de marktprijs, aangevuld met de sociale effecten en milieu-effecten – red.) te gaan werken. We hebben daar echter nog geen ervaring mee."

TOTAL IMPACT OF OWNERSHIP

Ham pleitte ervoor om de total impact of ownership-berekening in CO₂, naast de 'klassieke' TCO-berekening, voortaan mee te nemen bij de beoordeling op projectniveau, op portefeuilleniveau en zelfs op elementniveau. "Daardoor kun je de juiste afweging maken tussen de directe CO₂ die je in je uitstoot oplost en waarover de routekaarten gaan enerzijds en de embodied carbon die in de hele keten zit. Die afweging is interessant omdat je zo de verbinding krijgt tussen wat je maakt en wat je gebruikt. Daarbij realiseer ik me wel dat universiteiten en hogescholen als consumerende partijen weinig invloed op die embodied carbon kunnen uitoefenen. Wel kunnen ze kijken of ze de implementatie van bepaalde oplossingen nog scherper kunnen maken."



Ivar Maas:
Het is belangrijk om het primaire proces zoveel mogelijk mee te nemen bij het sturen op de CO₂-reductie.



Duiker gaf aan dat de oplossingen zoals Van den Dobbelsteen ze voorstelde voor zijn kleine organisatie nog een brug te ver zijn. "Ik ben al blij als ik de handen op elkaar krijg voor de energietransitie, maar voor het totale verhaal rond CO₂ wordt het lastig de gebruiker mee te krijgen. Daarnaast zijn binnen de kunstopleidingen diversiteit en inclusie op dit moment thema's die even iets meer aandacht krijgen dan duurzaamheid." Van den Dobbelsteen had daarbij nog wel een tip: "Maak mensen bewust van de impact die duurzaamheid heeft. En van het feit dat iedereen zijn bijdrage moet leveren als we de doelen voor 2050 willen halen. Informeer ze goed, vertel waar we nu staan, ga het debat aan, geef zelf het goede voorbeeld en laat ook andere goede voorbeelden zien. Aan alleen doemverhalen hebben we niets."

INTEGRALITEIT IN INVESTERINGSKEUZES

Boeters gaf aan ook te streven naar de integraliteit in investeringskeuzes. Daarbij zag hij wel uitdagingen: "Zo is lang niet elke marktpartij in staat om die integraliteit objectief te benaderen. Zelf kijken we als opdrachtgever nog te vaak naar wat vinden we mooi in plaats van naar wat valt te verdedigen, ook omdat over dat laatste vaak de kennis ontbreekt."

Ook daar hielp Van den Dobbelsteen hem op weg. "Bij de interne CO₂-prijs gaat het nog om pilots. Daarbij hebben we er bewust voor gekozen deze te laten uitvoeren door partijen die er daadwerkelijk verandering in kunnen aanbrengen, dus onze financiële afdeling, onze vastgoedafdeling en onze FM-afdeling. Zij hebben een TCO-werkgroep die kijkt hoe ze TCO en de CO₂-prijs in de financiële processen kunnen inbedden. Verder zijn drie faculteiten bezig met pilots waarbij het verboden is om binnen 700 kilometer of acht uur treinreistijd te vliegen." Van den Dobbelsteen gaf toe dat de CO₂-prijs richting toe-



leveranciers enerzijds lastig is, maar anderzijds ook kansen biedt om fors te versnellen: "Als wij als grote partij overgaan naar circulaire contractering en alleen nog maar contracten willen afsluiten met partijen die hun CO₂-footprintinformatie op orde hebben, moeten die toeleveranciers ook die informatie op orde hebben."

ONDERSCHIED

Leenders zag in Leiden een duidelijk verschil tussen afdelingen als vastgoed en FM enerzijds en onderzoek en onderwijs anderzijds. "Als vastgoed en FM – de harde kant – zijn we al een aantal jaren goed bezig en maken we flinke slagen. Maar zo'n stap als in Nijmegen – *iedere student aan de Radboud verplicht duurzaamheid in het curriculum* – is er bij ons nog lang niet door." Fleuren lichtte toe hoe het aan de Radboud zover kon komen: "Er is twee jaar geleden op centraal niveau een programmamanager duurzaamheid aangesteld, die naar de hele organisatie heeft gekeken en heeft gekeken waar impact gemaakt kon worden. Daaruit kwam naar voren dat we wel konden kijken naar de eigen bedrijfsvoering, maar dat we als organisatie de grootste impact maken in het onderwijzen van de studenten. Natuurlijk proberen we ook stappen te maken bijvoorbeeld met duurzame inkoop, maar we merken dat veel systemen nog zijn geënt op het 'oude' financiële denken. Als divisie campus & facilities zijn we wel een grote aanjager omdat onze activiteiten een groot aandeel hebben in de CO₂-uitstoot van de universiteit. Dat bleek uit de CO₂-footprint die van de gehele organisatie is gemaakt."

COLLEGE VAN BESTUUR

Langeveld haakte daarop in en wees op het belang van een college van bestuur dat – zoals in Delft en Nijmegen gebeurt – de urgentie van duurzaamheid onderschrijft: "Zij zitten namelijk altijd met het dilemma dat duurzaamheid secundair is en onderzoek en onderwijs primair. Anders gezegd: elke euro die je uitgeeft



Jackie de Vries:
Je moet steeds op zoek moet naar de balans tussen de 'platte' technische maatregelen en de brede discussie.

aan faciliteiten kun je niet uitgeven aan onderzoek en onderwijs." Maas onderschreef dat: "Je hebt enerzijds een top-down-benadering nodig met een college van bestuur die een richting uitzet die dient als mandaat. Anderzijds is het ook van belang om de gemeenschap, lees: de gebruiker, mee te krijgen. Daarom is het belangrijk, zoals Van den Dobbelsteen al aangaf, om die gemeenschap goed te informeren en mee te nemen in het proces. En om de drie kerntaken van een universiteit – onderwijs, onderzoek en valorisatie – als onderdeel te zien van de energietransitie." Boeters vulde aan: "Iemand heeft me wel eens getriggert door te zeggen dat het grootste deel van je energieverbruik verspilling is. Dat kun je aanpakken door slim te organiseren en daarbij kun je de gebruiker prima betrekken. Concreet: tijdens corona met amper mensen in het gebouw is er desondanks veel verlichting en staan veel klimaatinstallaties en apparatuur waarschijnlijk onnodig aan. Je kunt dat aan-

pakken door de gebruiker van zo'n gebouw erbij te betrekken en hem bijvoorbeeld zijn eigen energierekening te laten betalen."

Bij de VU ligt veel de nadruk op informeren van gebruikers, vertelde Gaal: "Zo organiseren we bijvoorbeeld Round Tables met gebruikers, waarbij we het energiegebruik inzichtelijk maken maar ook aangeven wat je eraan kunt doen. Ook benadrukken we steeds dat we dit samen moeten aanpakken in een integrale aanpak."

Fleuren gaf aan dat het in Nijmegen ook veel vanuit de studenten en de medezeggenschap komt: "Zij stellen bijvoorbeeld kritische vragen waarom het niet sneller kan met de energietransitie. En oefenen zo druk uit op het college van bestuur om er voortvarender mee aan de slag te gaan."

AFRONDING

Aan het eind van de Round Table benadrukte Van den Dobbelsteen nogmaals

het belang van draagvlak. "Wat ik waarschijnlijk handig heb gedaan is dat ik meteen na mijn aanstelling een rondje langs alle decanen en directeurs van de diensten heb gemaakt om mijn plannen toe te lichten en om steun ervoor te vragen. Ook vroeg ik of ze mensen wilden afvaardigen om daaraan mee te doen. Dat heeft uiteindelijk geleid tot een kernteam met een vertegenwoordiger per faculteit en per dienst en tot dertien themateams op onder meer mobiliteit, renovatie en nieuwbouw, energiesystemen, ICT en voedsel. Die teams zijn divers samengesteld: met mensen die vanuit hun academische discipline iets over kunnen zeggen, maar ook met mensen uit de ondersteunende diensten die er in de dagelijkse praktijk mee te maken hebben. En met studenten, die veel ideeën hebben en graag daarover willen meedenken. Die studenten zijn vaak zelfs fanatieker dan de meeste medewerkers. Dat is ook logisch, want het gaat om hun toekomst. Eigenlijk ondervind ik nog de meeste problemen met het lijnmanagement. Daarom moeten die van beide kanten – enerzijds het college van bestuur (top-down) en anderzijds de studenten (bottom-up) – geduwd, gemasseerd en geënthousiasmeerd worden. Verder hebben we ook een apart team dat zich bezighoudt met social engagement om zo de hele TU Delft erbij te betrekken."

Erik Duiker:
Ik ben al blij als ik de handen op elkaar krijg voor de energietransitie, maar voor het totale verhaal rond CO₂ wordt het lastig de gebruiker mee te krijgen.



Koen Fleuren:
Studenten en de medezeggenschap stellen kritische vragen waarom het niet sneller kan met de energietransitie.

De omvang van het team dat Van den Dobbelsteen tot zijn beschikking heeft, leidde bij Duiker tot de hartenkreet "dat hij ook wel een paar van zulke handjes kon gebruiken" en Langeveld zag het als uitdaging om aan meer mensen te komen om "zoals in Delft het lawine-effect voor elkaar te krijgen". Maas nam uit de Round Table mee dat er bij de VU nog veel harder gestuurd kan worden op de CO₂-reductie. "Daarin is het ook belangrijk om het primaire proces zoveel mogelijk mee te nemen."

Boeters vond het, net als Maas, interessant dat het aanvankelijke thema van energietransitie breder werd getrokken naar duurzaamheid: "Het

is namelijk juist boeiend om het breder in een organisatie wordt weggezet en hoe mensen daar draagvlak voor creëren. Ik zie namelijk ook dat er een aantal zaken misgaan als je routekaarten op dit gebied wilt integreren in bestaande processen. Het wordt complexer, er moet op andere zaken worden gestuurd dan op een werkbaar eindresultaat en er komt meer expertise bij kijken. Het betekent ook dat er een andere organisatie bij komt kijken als wanneer je het alleen maar hebt over regulier onderhoud."

De Vries onderschreef dat de energietransitie onderdeel is van het totaal en dat daarom ook naar de totale opgave moet worden gekeken. "Het lastige daarbij is dat die opgave dan diffuus wordt en dat je steeds op zoek moet naar de balans tussen de 'platte' technische maatregelen en de brede discussie. Aandachtspunt daarbij is dat ook en juist, zoals Maas ook al aangeeft, dat primaire proces belangrijk is bij de CO₂-reductie."



Gaal vond met name de kennisuitwisseling tussen de instellingen van belang. "Dat is echt de meerwaarde van zo'n Round Table."

Ham sloot de discussie optimistisch af: "Ik verwacht dat we het komend jaar flinke stappen gaan zetten, omdat de planvorming bij de meeste instellingen wel af is. Aan de regels hoeven we niet al te zwaar te tillen want we weten wel welke kant we op moeten. Tegelijkertijd beseffen we allemaal dat het naast een technische opgave ook en vooral een verandermanagement-opgave is. Als ik breder dan hogescholen en universiteiten kijk, zie ik in de maatschappij dat het momentum er is om naast kosten ook impact te gaan berekenen en dat mee te nemen in je standaard bedrijfsvoeringsproces."